
Pio M^{re} MoRTAR^{re}: JUDAR ETA EUSKALZALE

Askok ez bada ere, batzuk zeozer entzuna izango dute Pio Maria Mortaratzaz.

Bere bizitza jakin nuan egunetik ain atsegin izan zitzaidalako edo... lerro batzuk eskeintzen dizkitzuet gai oni buruz nik baiño gutxiago dakizutenai.

Darabilkidan gizona, gaurkoa ez dalarik, ez da il zaarra. 1944'an eman zuan bere azken arnasa Lieja'n, 93 urte zituala.

Baiña asi gaitezen bere jaiotzetik gertaeraen berri sortu ziran eran, maillan edesten.

Bolonia'n (Italian) jaio zan 1851'ko Dagonillaren 27'an aita-ama israeldarrengandik. "Artean illabete batzuk nituala -dio berak-zaiñetako min (neuritis) batek il zorian jarri ninduan. Orduan, Ana Mosini, neskame gazte ta katolikuak, nengoan seaskan bataiatu ninduan. Baiña aren ustearen aurka, bataioaren ondoren il ez, baizik sendatu eta indartu egin nintzan! Bere larritasunean gertaera ura ixillik eukitzea erabaki zuan, nere etorrera Jaunaren eskuetan utzirik".

Neskamearen bildurra zeñen aundia zan zazpi urte geroago azalduko da garbiro. Pio'ren anai ttiki bat gaizki dago ta oso gaizki egon ere. Alboko emakume batek onela dasaio neskameari: "Bataiatu zan, il baiño len". Ana Mosini'k gogoan darama aurretik jazon, ta ez da ausartzen. Zoriturrez, ordea, bestalde gertatzen da oraingoan. Aurra il egiten baita.

Gertagai onen ondoren zabaldu zan orduarte ixillik zegona. Pio'ren bataioa, alegia. Eta ainbeste zabaldu izan bear zuan, Pio IX, orduko Aita Santuak ere izan zuan aditzera.

Urte aietan Erroma'ko Aita Santua zan Bolonia'ko lurraldeen Errege, eta Erregeai bezela zetorkion eskubideaz ume ura Erroma'ra eramandarazi zuan. 1858'an bete zan agindua. Aurten eun urte.

Mortara berak dionez, bizi guztiko nagabea izan zuten bere gurasoak semearen urrundutzearekin... Eta Aita Santuaganako asarrea zer esanik ez.

"Mortara umea"ren gertaera egun aietan Doipuruari aurka egiteko liberalak zerabilkiten leloa. Sei illabete luzetan ibilli zan aoz-ao nola eskubitan ala ezkerretan "Mortara umea"ren arazoa. Izparringiak ere etzutên gai au baiño maiteagorik.

Azkenik, arrazoia garaille aterata, Mortara umea, artean zazpi urte, Erroma'ko "Canonigos Regulares de Letran"zeritzaienai azitzeko ta ezitzeko emana izan zan.

Aita aiek begietako niniai bezain arreta artuaz, Aita Santuaren esanetara zuzen zera makiten gazte argi ura. Ta naiz gizon urteetara iritxi, eskudun egin, etzuan urbildu nai izan gurasoengana.

Apaizgintza elburutzat jota ia iritxian zegon mutilla 1870'an ikaraturik dakusgu garibalditarren kaiñoi otsa entzutean. Liberalak Erroma'ren aurka datoz, Aita Santuaren aurka. "Mortara umea"k bide eman diola guda ari aiaziaz. Pio IX irauteko, eusteko itxura bat egin eta etsaiai menderatu zan.

Mortara'ren aita San Pedro ad Vincula'ren eliz atarian, umeak aldegin etzesan ura biltzen zuten gudari artean urduri dago, semea noiz bereganatuko. Ez alperrik! Gure Mortara'k utzi du sotana ta paisano jantziar or dijoa gudari tartea aieri iruzur egiñik. Etzuten asko uste olako ziririk sartuko zienik! Erroma'tik iges iritxi da Austria'ra ta bai ondo artua izan ere Meustift Abadia'ko, Lekaiburutzako Laterandarren-gatik.

Pio IX Mortara'k aldegin zuala jakite-an gerra ere irabazi zuala zirudin. Aren poza.

Austria'ra iritxi bazan, etzan lo egitera iritxi. Eman dio esku artean zekarzkian ikas-lanai ta aurki da txapeldun, Teologian Doktor aundizena lortuaz, baita Batxiller ere Zientzietan.

Ori utsa baillitza, beste bi lagunaz inguraturik, iru Laterandar Lekaidetxe iriki ditu Austria'n bertan. Baiña gure judua gizona da ta, oinbeste ikaste sakon ta lanak osasuna ondatu diote. Joan Bosco Deunak, denpora gutxirako dasaio; San Jose egunerako arenak egiña duala. Aurretik Santu onek berak azaldua zion Mortara'ri buruz izandako ikuspen bat. Baiña oraingo ontan igarle ustela ateratzen da.

1880'ko Azaroaren 2'an Frantzia'n argitaratu zan agiriak Marseille'n arrapatu dio osasun billa etorrita. Eta lege berri onen mami zakarrak au zion: "Nazio ontan Lekaidi,erlijio-ordena guztiak ezereztuta gelditzen dira gaurtik, eta bertan dauden Lekaide atzerritarrak bijoazela emendik ate ogetalau ordu barru..." Zer egin? Italiara ezin daiteke joan, an igesti joa izan baida. Frantzia'ko etxeak, Laterandar etxeak iritxi dituztela irakurtzen du Lege berria dakarren izparringian bertan. Nora jo?

Ario artan beretzat ama bat izan emakume on batek bere etxean gordetzen du sei illabete an igaro bearko baditu ere. Azkenik Austria'ra aldegiteko tartea izan du ta len egondako Abadian bertan orduan bezin arrera ona egiten diote.

Baiña, judua bera, ez da geldi egotekoa gure Mortara au. Jo du Espaiñi aldera ta bai

laister etxe bat iriki ere, Cádiz'ko Chiclana'n. Bere Lekaidiko bi lagunaz lanean ari da lurralde artan, baiña... ez oso gogoz. Euskalerrria du begiz jota, ez dago lasai emen gazte-ezi-etxe bat sortu arte. Baita egin ere. 1884'ko Uztailaren 15'n eldu da gure arteraiño.

Entzun dezaiozun berari: "Emen arkitu nai nuan ainbeste atsekabe ematen ari zitzaidan Nobiziadua. Nekeak neke! Lur aien edertasunak, mendietako zugaitz ugari ta belar guriak, bere ibar zoragarriak, bere lurraldetako giro osasuntsuak, eta batez ere bertako biztanleen fede ta katolikutasun jatorrak, lilluraturik nindukaten; eta billa nenbillena arkitu arte andik ez urtetzeko asmo sendoa artu nuan."

Eta bai bete ere burni baiño gogorrago dan onek! 1884'n azken aldera deitu ta ekarri ditu Oñatiara Chiclana'n zeudenetatik bi Laterandar, eta esan daiteke bete dala bere zoramena. Baiña erdizka bakarrik oraindik. Ez baidegu esan Oñati'ko Unibersidadean eskola irakasten jarri zirala Laterandar auk. Bai, Gazteiz'ko Gotzai Jaunak Seminario ttiki bat iriki du emen, zuzenbidea aitatzten ari geran Aita oneri emanaz. 50 ikasle ziralarik aurren urtean.

Laterandar auen gogoa etxea ta Eliza berena izatekoa da, noski, arrazoizkoa danez. Baiña oraindik sartu berriak dira, arrotzak, atzerritarrak. Ez dio ajolarik! Latz bizitzen oituak ez dute aurrera besterik egingo. Eta elburu ori lortzeko nor Mortara bezin ezia ta berezia? Izan ere erderaz maixukiro mintzatzen da, euskerara ba-daki dagoneko, ta aurki asiko da euskerari buruz lan sakon aiek ematen. Naiko du bere bataioko gertaera aiek edestea, nunai arrera ona ta eskuzabaltasuna arkitzeko. Entzuiogun: "Nola aiaz Espaiñiko nazioak eta Euskalerrriak batez eman zizkidan fedearen, erlijioaren eta eskuzabaltasunaren ezaugarriak, señaleari! Euskalerrriak eman zidan dirutzarik aundiena obra berrirako. Eta era berean nola aiaz nere biziaren nekeak, miñak eta naigabeak diru biltze ortan? Aundienetik tikieneraiño, Erregiñagandik eskaleaganaiño, eta alargun naigabetuaganaiño, danak, danak ematen zidaten zer-edo-zer, eta ni bazter guztietara i-

risten nintzan biltzera".

Ola bost urte luzeetan, jo ara ta jo onera. Eta ibillian ibillian 200.000 peseta bildu zituan bere zoramenari atsedean emateko. 1891'ko Maiatzean etxe eder, egurastu ta galanta bukatu ta eliza ere bukaeran dago.

Euskalerriak eman ziola dirutsarik aundiena zion goraxeago, ta euskaldunen berezko eskuzabaltasuna ta beste arrazoi bat dakarzki diru orren bide bezela: berak euskera bereganatua, alegia. Ta entzun ziotenak ala diote, euskera ederki bereganatu ta egoki mintzatzen zuala. Euskerari buruz au zion berak: "Euskera, izkuntzarik bereziena da ta oso zailla, bere sorrera berriz, ezezaguna. Esan ere ezin diteke zenbat kosta zitzaidan ikastea, ta euskal itzaldia nuan bakoitzean izugarritzko nekea somatzen nuan".

Ala ere azkenik bereganatu zuan, beste langintza asko aurrera atera zituan bezela. Erbeste ontan ez izan, ordea, eginkizun guztiak bete dituanik, eta gure gizona ere erabateko pozik gabe iritxi zan zartzarora ta Jaunagana. Ez gaitzen aaztu bere jatorriz: judua zan. Bere guraso, anai-arreba, ta tarteko guztiak judu-erlijioa zuten berena. Bera apaiz, Jesukristoren apaiz, munduan zear amaika bereganatu ditu, eta bere gurasoak Kristo Jaungoiko bezela ezagutu gabe joango ote zaizkio, ba?

Amabi urteen ondoren aitarekin bilduda. Besarkatu dio aitak, baiño... lengo lepotik arek burua: judu. Semea besarkatu ta une gutxi barru iltzen da. Bere amarekin egon da bi aldiz ere, azkenekoz gaixoa il zorian dagoala... bere seme-alaba guztiaz inguratua dago ordea, ta ez da ausartu seme apaiz ura naiko zuana esatera.

Zer naigabe aundiagorik au baiño? A, zer nolako malko samiñak ixuriko zituan semeak! Aita-amak izan ziran lenengoak, gero gerokoak!

Azkenik osasuna zearo ondatuta, itxurik, betiko atsedena artu zuan 1944'an, Lieja'ko urian.

Lasa'tar Prantzisko
C.R.I.